

Tradíció és innováció az ausztrál faépítészetben VI. Russell Hall faépületei 2. rész

Máthé Katalin*

A dilemma, mely egyrészt a kortárs vívmányok által kínált előnyök kihasználása utáni vágyból, másrészt a kulturális örökségünk megőrzése iránt érzett felelősségből ered, az elmúlt évtizedekben egyre fokozódó intenzitással foglalkoztatja a filozófusokat, teoretikusokat és gyakorló építészeket. Kenneth Frampton kritikai regionalizmus elmélete életerős munkamódszernek mutatkozott a probléma megoldásához. Ezeknek a gondolatoknak az elterjedése idején Ausztráliában, és különösképpen Queenslandben az identitás kérdése sokakat foglalkoztatott. Az építészeti kiválóságot ennek az elméleti áramlatnak a fogalmaival értékelték. A Délkelet Queenslandi Kritikai Regionalista Iskola koncepciója a queenslandi házat a kritikai regionalista praxis forrásaként azonosította, és Russell Hall épületeit a kritikai regionalista építészet kiváló képviselőinek tekintették. A cikksorozat Queensland második világháború előtti lakóépületeit mutatja be, rávilágít a Délkelet Queenslandi Kritikai Regionalista Iskola koncepciójának hiányosságaira és a tradíció és innováció sikeres együttélésére mutat be példákat Russell Hall munkásságából. A záró cikk Hall legtöbb elismerést kapott épületét, a Carpenter-Hall házat a tervező szemszögéből ismerteti. A felmerülő gondolatok rámutatnak, hogy a hagyomány és az újítás valójában az alkotás, szabad önkifejezés különböző időtávlatból szemlélt megnyilvánulásai.

Kulcsszavak: Kortárs faépítészet, Russell Hall

Tradition and Innovation in Australian Timber Architecture VI. Timber buildings of Russell Hall Part 2.

The dilemma that stems from the desire to benefit from the potential offered by contemporary advancements on the one hand, and the responsibility felt for safeguarding cultural heritage on the other, has been puzzling philosophers, theoreticians and practicing architects with increasing intensity during the past few decades. Kenneth Frampton's theory of Critical Regionalism has been viewed as a viable approach in architecture to overcome this problem. The dissemination of these ideas paralleled a period in Australia, and particularly in Queensland, when issues of identity were in focus. Outstanding architectural achievements were assessed on the basis of the local application of this theoretical framework. The concept of the South-East Queensland Critical Regionalist School identified the Queensland House as the source of a Critical Regional approach and Russell Hall's contemporary timber buildings were considered as remarkable examples of a Critical Regionalist practice. The series of articles introduces Queensland's preview domestic building type, the Queensland House, highlights the shortcomings of the concept of the South-East Queensland Critical Regionalist School and presents successful examples for the coexistence of tradition and innovation in Russell Hall's architectural activity. This closing article analyses Hall's most acknowledged work, the Carpenter-Hall house from the architects' point of view. Thus we encounter the fact that tradition and innovation are two faces of the creation and self-expression themselves, which are separated by time.

Keywords: Contemporary timber buildings, Russell Hall

Bevezetés

A cikksorozat befejezéseként Hall legtöbb elismerést kapott, legjelentősebbnek tartott épülete, a Carpenter-Hall ház (**1. ábra**) kerül bemutatásra kimerítő részletességgel. Az elemzésből képet nyerhetünk Hall értékrendjéről, gondolkodásmódjáról, inspirációiról,

tervezői készlettáráról, arról, hogy tradíció és innováció hogyan él együtt és ihleti meg egymást alkotó egyéniségében.

Kétségtelenül ez a ház tekinthető Hall minden kompromisszumot nélkülöző munkájának, melyhez mindmáig készülnek kiegészítői, jórészt használati tárgyak. A nyolcvanas

* Máthé Katalin M Arch., doktorandusz hallgató, NyME Építészeti Intézet

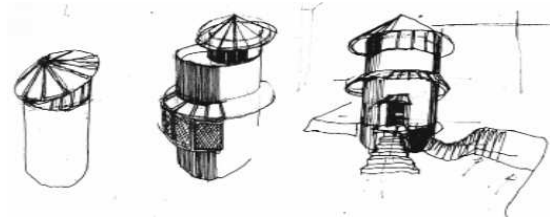

1. ábra –A Carpenter-Hall Ház

években elég sok publikáció jelent meg a házzal kapcsolatban. A kritika azonban, amint arra a bevezető cikkek rámutattak, nem Hall munkásságának lényegére, a múlt és az hőseiként tisztelt alkotók (mint Le Corbusier, Antoni Gaudí, Constantin Brancusi) által erősített etikai pozíciójára koncentrált.

A Carpenter-Hall Ház, Wilston, Brisbane

Mivel a megbízó Hall húga volt, a Carpenter-Hall Ház lehetőséget adott a látszó keretvázas szerkezet potenciáljának kiaknázására, és olyan kifejezési módokkal való kísérletezésre, melyek az emberek „haszonelvűn túlmutató igényei”-nek szólnak (Hall személyes közlése alapján). Az ügyfél az építész egyéni kívánalmainak teljesítésére kérte fel, és türelmesen várta Hall ötleteit. Az épület által elfoglalt hely minimalizálásának praktikus oka a telek viszonylag kis mérete volt, mely szerencsésen találkozott a megbízó romantikus

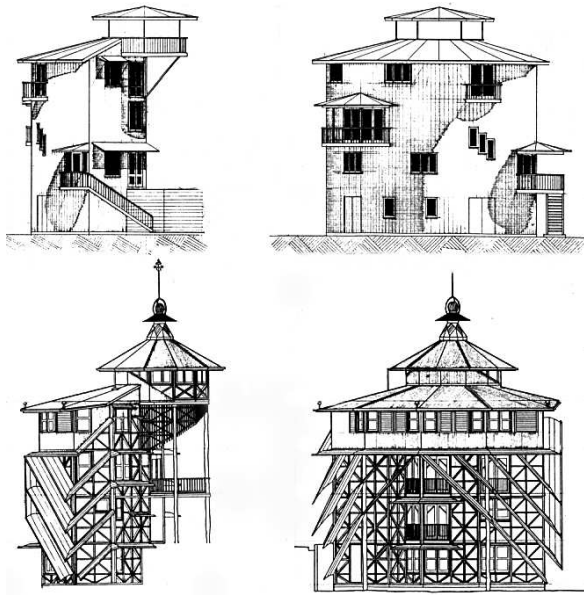
2. ábra – Kezdeti tömegvázlat a silótetes fedés alkalmazásával

elképzeléseivel: „Igen, egészen őszintén, jó lenne egy apró kastély, amiből szemlélném a dolgaimat”, jelentette ki (Keniger és tsai. 1990, 86. old.). Így egy kis torony gondolata körvonalazódott. A Hall saját házánál is alkalmazott hozzáállás, melyet a „rövidlátó, küklopsz mennyiségvizsgáló módszer”-nek is nevez (ibid.), a rengeteg felmerült lehetőségből fokozatosan szűrte ki a végleges megoldást.

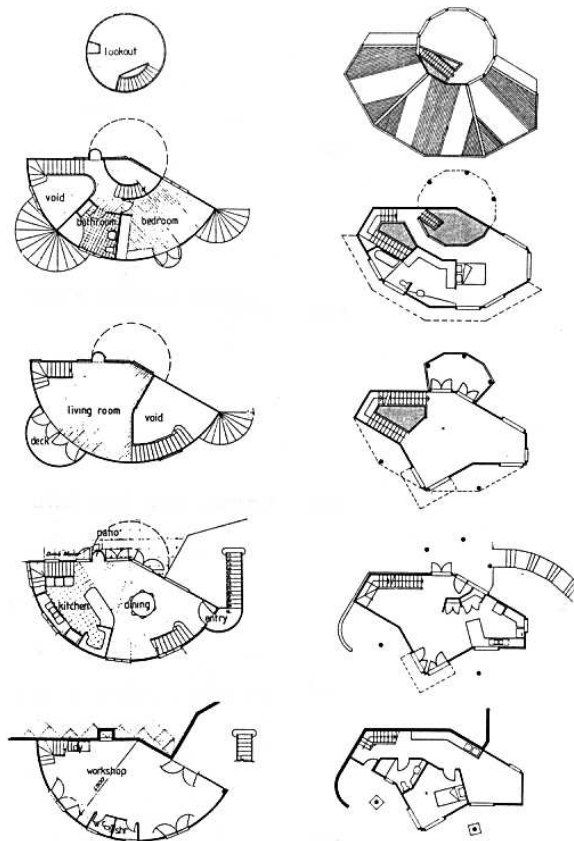
A tervezés korai szakaszában egy mérnökkel folytatott konzultáció folyamánként a toronyról alkotott elképzelés egy hengeres, vasbetonból kivitelezett négyszintes építmény lett, tetejére helyezett kilátóval (2. ábra). Ebben a javaslatban a ház funkcionális elrendezése már nagyon hasonló a végleges változathoz: műhely és tároló a fél-pince szinten, konyha és étkező a bejárati szinten, nappali a harmadik szinten és haló- és fürdőszoba a felső szinten. Az építési engedélyt a hatóságok erre a tervre adták ki. A hengeres forma Hall előregyártott siló-tetőkkal kapcsolatos ötleteiből eredt (3. ábra), elmondása szerint:

„Mindig csodáltam a kúpos fedésű gabonasilókat; a kör alaprajz briliáns, olcsó kiviteli formáját. Logikus kiindulási pontként szolgált a lejtős terepre, ahol a telek lehető legnagyobb hányadának kertként való meghagyása volt a lényeg. A forma fokozatosan változott, ahogyan a kilátás, az árnyékolás és egyéb problémák megoldásra kerültek.” (Redmond 1993, 114. old.)

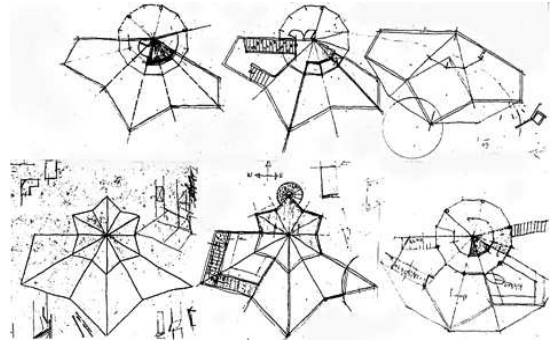
A javasolt vasbeton henger kerülete majdnem egybevág a végül megépített fából készült változatéval (4. ábra). A forma változását főleg a vasbeton technológia Hall saját keretfalas rendszerével (Wall Framing System)

3. ábra – Az engedélyezett vasbeton épület (fent) és a megépült faépület (lent) homlokzatai

4. ábra – A vasbeton (bal oldal) és a faépület (jobb oldal) szintjei

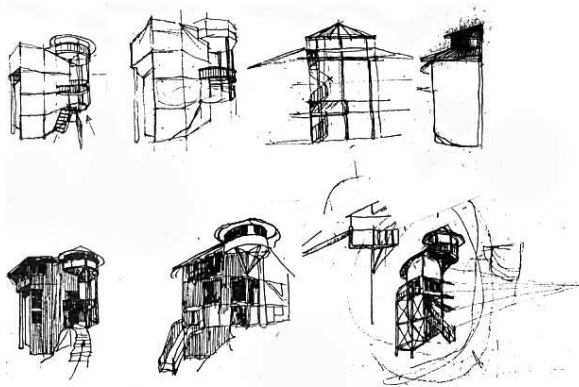

5. ábra – A dodekagon csonkolása, csillagosítása

való felváltása okozta. Hall vállalta annak a kockázatát, hogy szerkezeti újításának teherbírását torony formájában is kipróbálja, indoklása szerint: „a megbízó még sosem élt másban, mint faházban, és testi-szellemi jólléte érdekében lényegesnek tűnt, hogy új háza is fából készüljön” (Keniger és tsai. 1991, 86. old.).

A kör alakú forma négyszögesítése, melyet a faszervezetből való kivitelezhetősége indokolt, Hall számára bőséges alkalmat nyújtott, hogy kiélje geometria iránti szenvedélyét. A tervek geometriai rendjének alapjául a tizenkettes szám szolgált. Praktikus és szám-misztikai okok állnak a döntés háttérében; a tizenkettes szám geometriai megfelelője a dodekagon (tizenkétszög). Számos alakzat származtatható egy szabályos tizenkétszög csonkolásából 30, 60 és 90 fokos szögek kialakításának kombinációjából (5. ábra). A Carpenter-Hall ház végleges formája ennek a geometriai gyakorlatnak a kiemelkedő példája.

A kezdeti vasbeton épülettől való legjelentősebb eltérés a felső henger alakú kilátó szabályos dodekagon alaprajzú szobává alakítása volt (6. ábra). Így a legfelső szint is a ház integrált részévé vált, miközben megmaradt az épület fő tömegét koronázó elkülönülő elemnek (7. ábra). Ennek a „koronázó” szobának az épület fő tömegén túlnyúló sarkait három, háromszint magas oszlop támasztja alá, melyek a harmadik, nappali szoba szintjét toldó erkélylemez is tartják, ami vizuálisan köti ezeket az oszlopokat az épület alaptestéhez. Az erkélylemez egyben az alatta elhelyezett főbejárat elötetőjeként is funkcionál.

6. ábra – A kör négyszögesítése; a faépület tömegvázlatai

7. ábra – Az épületet koronázó szabályos tizenkétszög-alakú szoba

8. ábra – Az alsó három szint külső falaira kitülő, hullámlemez borítású negyedik szint

9. ábra – A homlokzaton kigyózó árnyékolást és a faszervezet védelmét biztosító eresrendszer

A ház alaptestének vízszintes metszetét (alaprögzését) is egy láthatatlan, csonkolt dodekagontól származtatott „háló” határozza meg. Az alsó három szint között 90 fokos szöget záró „csillagosított” alakú, míg a negyedik, hálószobaszintet egy szabályos dodekagon tompaszögei határolják. A külső, határoló-fal ilyen ki-be ugratása nemcsak a belső tér növekedését eredményezi ezen szinten, hanem kívülről, az alatta lévő három szintre való kiülésével a külső falak védelmét is szolgálja. A felső szint megfelelő védelmét a külső hullámlemez borítás biztosítja (8. ábra).

Hall az épület méreteit az imperiális rendszer mértékegységei szerint határozta meg. A faváz alapmodulja egy négyzet-keret, melynek élhosszúsága három láb (kb. 95 cm). A szintmagasságot három ilyen keretosztás adja, tehát kilenc láb (283 cm) magas, és a külső falszegmensek egyenként 4 modul, tehát tizenkét láb (378 cm) hosszúak. Így minden szint kerületi fala 3 x 4, összesen 12 darab alapmodulból áll.

A látszó keretvázis szerkezet tartóssága érdekében a külső falak megfelelő védelméről való gondoskodás elengedhetetlen. Hall több követelménynek tett egyszerre eleget az épületen körülfutó hajlított galvanizált acéllemez ereszekkel, melyek a faváz időjárás-állóságának biztosítása mellett árnyékoló szerkezetekként is működnek. Egymástól két modulnyira felszerelve – a három modulnyi szintmagasság követése helyett – az épületet egységes tömeggé fogják össze, erősítve annak szobor-szerű megjelenését (9. ábra).

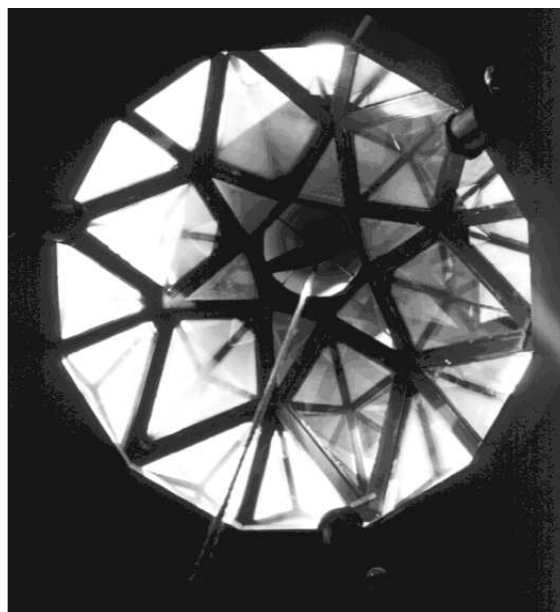

10. ábra – A szintekből különböző részek felmetszéseinek korláttal és lépcsővel való ellátásából adódó Escheri hangulat

Hall az ortogonális rendszertől eltérő lejtési szögű ereszek ötletének forrásaként két egyetemi évfolyamtársának iskolai feladatára hivatkozik. Ennek lényege, hogy az árnyékoló szerkezet a nap változó beesési szögét folytonosan merőlegesen követi, ebből ered a kígyózó forma. Hall az ereszek egymáshoz közeli elhelyezésével megismételte a korábban már Pápua Új Guineában alkalmazott „árnyék az árnyékon” ötletét; a fémlemez ereszek egymást árnyékolják és nem sugároznak hőt a belső térbe. Az ereszlemez a hajlítások következtében kellően merevek, így nem igényelnek külön tartószerkezetet.

Az építész a belső térben izgalmasabb hatást szeretett volna elérni, mint ami őt azonos szint egymásra rakásából kihozható. Ezért minden födémről más helyen metszett ki részeket (**10. ábra**). A keletkező kürtön keresztül a levegő akadálytalanul áramolhat az egy szoba mélységű terekben, mivel nincsenek válaszfalak; a különböző funkciók elválasztása függőleges elrendezésükből adódik. A szellőzést tovább segíti egy szélturbina, mely a legfelső szoba tetőzetében van elhelyezve (**11. ábra**).

Az épület vertikális elrendezése nemcsak olyan praktikus igényeket elégít ki, mint a belső szellőzés. A Carpenter-Hall ház Hall számára az ideális otthon megvalósításának lehetőségét is felkínálta, mely saját értelmezése szerint nem egy „lakócélokot szolgáló gép”. Hall az ideális megközelítési módot múlt

11. ábra – A ház csúcspontján ékkékként ülő, a szellőzturbina szerepét is ellátó, folyadéktöltésű prizmasor

példákban látja megvalósulni, és a dekoratív elemek felhasználását így indokolja: „Az emberek a múltban készek voltak ikonokkal gazdagítani épületeiket, míg ma a modernisták azt állítják, hogy mindenkinek szüksége van egy otthonra, amiben lakhat, pedig ennél sokkal többre van szükségük” (Hall személyes közlése alapján).

A ház nemcsak lakójának ad szállást, hanem az életről alkotott elképzeléseit is kifejezi, mely Hall húga esetében vállaltan többet jelent pusztán anyagi létezésnél. Ez a hite olyan „ikonok” által jut kifejeződésre, mint a lépcső korlátja – ami hosszan elhúzódó tervezési folyamat eredménye – és a színes ólomüveg ablakok, melyek Norman Birrell munkái. A lépcsőkorlát Hall teljes építészeti repertoárját felvonultatja: építész hőse, Gaudí inspirációjára gazdagodó szobrászi kifejezőmódját és másik példaképe, Le Corbusier inspirálta matematikai-geometriai érdeklődését is. Hall szerint: „A lépcsőkorlát kialakítása ezt a kérdést veti fel: mik a tervezési előnyei az egyszerűítésnek és a komplikációnak; a letisztításnak és a gazdagításnak?” (Keniger és tsai. 1990, 89. old.).

12. ábra – A korlát jin-jang szimbóluma

13. ábra – A történet kezdete, az organikus világ

Válasza egyik munkájában sem egyértelmű, hanem a két megközelítés elegye. Az ellentétek szükségességét a korlátrácsban a kompozíció közepén, a harmadik szint fordulójánál elhelyezett jin-jang szimbólum jeleníti meg (12. ábra). Itt a természeti világ és az emberi elme allegorikus találkozása jön létre. Az alsóbb szintről fa-szerű formák kelnek életre az alapelemek segítségével: levegő, tűz és víz, lebegő formákkal jelképezve (13. ábra). Amikor a jin-jang szimbólumon átörvénylenek, a szabad formák kontrolálhatóbb geometrikus formákká változnak, az intellektus által megragadva és szabályozva. A négy alapelem fokozatosan módosul, a pragmatikus felé haladva: a hatszögből nyolcszög lesz, míg eléri a négyzetet. Így jut el a Le Corbusier-féle rideg intellektuális kontrollhoz, a ritmus és az arány potenciáljával való kísérletezés indul meg. Egyenes vonalak rendeződnek a Fibonacci sor

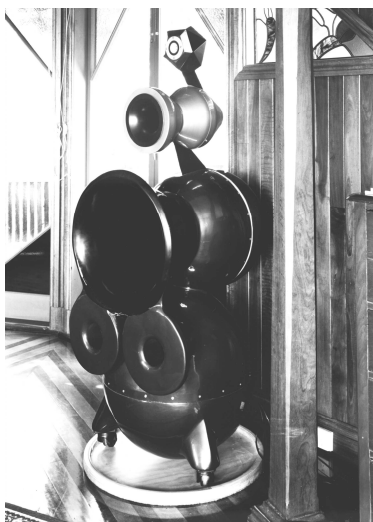

14. ábra – A történet vége a geometrikus ritmus, a csúcspontján a színeire törő fényt éri el

szerinti távolságba, míg végül egyenletesen elosztott korlátrudakká válnak (14. ábra).

Mialatt e történet mentén elmozdulunk, a színes ólomüveg ablakok az emberi lények biológiai fejlődésének állomásait mutatják be. Ennek a folyamatnak a figurális kifejeződése mellett a hatást a színek spektrumon való elmozdulása is erősíti, kezdve a vörössel legalul, keresztülhaladva az ibolyán, kéken, zöldön és a sárgán. A mindent felölelő fehéret az épület valós csúcspontján, a tetőcsúcson érjük el, mely a lépcsőkorrát és a bevilágítók allegóriájának is a tetőpontja. A fény, minden élet forrása, egy folyadékkal töltött üvegprizmán keresztül haladva a spektrum színeire törik a belső térben.

Ez a prizmasor az épületet koronázó legfelső szint tetőzetéhez ékkékként csatlakozik, egy többfunkciós berendezésbe ültetve, mely a prizmákat árnyékoló kúpos fedőt, és a belső légmozgást segítő légturbinát is magában foglalja. A módszerre, mely a fénytörést ilyen léptékben lehetővé teszi (a tömör üveg helyettesítése folyadékkal töltött üveggel) Hall intuícióit követve talált rá. Technikai részletekért kutatóintézetekhez fordult, és így találkozott Ian Edmonds-szal a Queensland-i Műszaki Egyetemen, aki akkoriban folyadékkal töltött lencsékkel kísérletezett, hogy a napkollektorokra eső napfény mennyiségét növelje, és aki ellátta Hall-t a szükséges információval. Ezzel Hall a legmodernebb technológiát alkalmazta egy teljesen poétikus szándék elérésére.

15. ábra – A Carpenter-Hall ház gyarapodása a közelmúltban, Hall tervezte-kivitelezte hangfal

A Carpenter-Hall ház példázza Hall mottóját: „Az elvek lehetnek régiek, de alkalmazásuknak és kifejeződésüknek újnak kell lennie”. Ebben a kontextusban, mivel az épület Brisbane egyik régi külvárosában, Wilstonban van, a queenslandi ház néhány elve fogalmazódott át a modern technika eszközeinek megfelelően. A „hagyományos” látszó keretvázas szerkezetet Hall szeglemezes keretfalas rendszere váltotta fel. A dekoratív elemek, „a tudatalatti lelki táplálékok” (Keniger és tsai. 1990, 87. old.), a lépcsőkorlát rácsozata esetében például lézerrel vágott rétegelt lemezből készültek.

A ház tervezése 1986-ban kezdődött, és ma sincs teljesen befejezve. Az idő múlásával Hall új találmányai is tovább gazdagítják, mint például a hűgának készített hangszóró (15. ábra). Ebben a házban sem az építész sem a megbízó nem takarékoskodott energiáival, hogy ideáljait megvalósítsa. Hall megjegyzi: „Erőfeszítés nélkül nincsen a dolgoknak lelke. Az épületek gyönyörű módon is megoldhatnak problémákat, hogy az életet gazdagabbá tegyék. A dolgok lelke a beléjük fektetett erőfeszítés mennyiségéből adódik; jelképezve azoknak az ideáljait, akik teremtették őket” (Redmond 1993, 115. old.).

Összegzés

Russell Hall változatlan elkötelezettséggel, az 1990-es évektől más kontextusra is hasonló érzékenységgel reagálva tervezett épületeket, elsősorban városi környezetbe, mely Brisbane-be költözésének is köszönhető volt. Új irodája sikeresen vett részt pályázatokon, beruházásokban, eredményeit mégis a szakma relatív érdektelensége övezte. A közelmúltból leginkább tárgyalt épülete egy kereskedelmi épület átépítése, mely kétes hírnevet szerzett a minden módon megnyilvánuló elmarasztaló kritikák (újságcikkek, graffitik, névtelen levelek, fenyegető telefonhívások) által.

A szerző szerint a Hall munkáját minősítő reakciók nem annak valódi kulturális értékét, hanem az uralkodó ízlést tükrözik. Az építészetelmélet Vitruvius óta feladatának tekinti a jó építészet definiálását, és kevésbé jeleskedik az építészek gyakorlati tevékenységét segítő filozófiai háttér biztosításában. Ennek pótlására a kivételes alkotók saját értékrendjük megalapozásán fáradoznak – melyet vérhőmérsékletükhöz mérten tartanak mindenki által betartandónak – így folyamatos konfliktusban állnak környezetükkel.

A tradícióban az folytatható, ami abban kreatív volt, azaz az újítás szelleme. Ezért a kulturális sokszínűség és dinamizmus fenntartása érdekében fontos az egyének számára lehetőséget biztosítani az önkifejezésre és kísérletezésre. A jelen nagyra becsült értékei egykor újdonságok voltak, melyek sokszor botrányok árán teremtődtek.

Irodalomjegyzék

1. Keniger, M., Vulker, J. & Roehrs, M. (szerk.) 1990. *Australian Architects: Rex Addison*. Lindsey Clare & Russell Hall, RAlA Education Division, Canberra.
2. Redmond, H. 1993. „Hall of Fame”, *Vogue Living*, vol.26, no.5, Oct-Nov., pp.112-5.